

## A mordvin fonológiai és morfológiai kutatások története

A tudományos szempontból ma is számon tartható első mordvin hangtani leírások az 1860-as évekből származnak: A. AHLQVIST moksa-, F. J. WIEDEMANN pedig erza-mordvin nyelvtanának első fejezetében ismerteti a vizsgált nyelvjárás hangállományát, és mindketten rámutatnak a hangok kapcsolódásának bizonyos szabályszerűségeire (AHLQVIST 1861. 1–12; WIEDEMANN 1865. 10–16).

A magyarországi mordvinisztika történetében a 19. század közepe és a 20. század közepe közti időszakot illetően hangtani szempontból REGULY ANTAL, HUNFALVY PÁL, BUDENZ JÓZSEF, KÚNOS IGNÁCZ, SZILASI MÓRICZ, KLEMM ANTAL, JUHÁSZ JENŐ, valamint MELICH JÁNOS és MÉSZÖLY GEDEON nevét kell megemlítenünk (vö. ZAICZ 1974). A mordvin nyelvről nálunk először HUNFALVY tájékoztatót (HUNFALVY 1857). REGULY ANTALnak 1843–1846 között Mordvinföldön papírra vetett mordvin jegyzeteit — egyebek mellett moksa hangtani feljegyzéseit — BUDENZ JÓZSEF közölte (BUDENZ 1866). BUDENZ nevéhez fűződik a két mordvin nyelvjárás csoport grammatikai rendszerének — ezen belül hangtani sajátosságainak — az egybevetése, a párhuzamoságok és a különbözőségek kimutatása is (BUDENZ 1876: 2–22). Meglepő, hogy e ténynek a jelentőségét még fél évszázaddal később sem ismerték fel; a neves nyelvész és néprajztudós M. JE. JEVSZEVJEV megállapítása szerint például a magyar szerző műve a korábbi kutatók munkája alapján készült, és „semmi újat nem tartalmaz” (JEVSZEVJEV 1929/1963<sup>3</sup>: 316: „ничего нового в себе не заключает”).

Finnországban 1893-ban jelent meg első ízben a mordvin leíró és történeti hangtani kutatások egyik alapvető fontosságú műve, H. PAASONEN doktori értekezése, melyet a finn tudós — harmadik mordvinföldi expedíciójának tapasztalatait hasznosítva — hibajegyzékkel látott el (vö. PAASONEN 1903<sup>2</sup>: VII–XIV), és azt 1903-ban ismételtén közzétette (ennélfogva a mű szokásos idézési módja: PAASONEN 1893/1903<sup>2</sup>). PAASONEN egyedülállóan széleskörű mordvinisztikai munkásságában a hangtani vizsgálódások meghatározó jelentőségűek (vö. PAASONEN 1896, 1897, 1903/1918<sup>2</sup>, 1909/1953<sup>2</sup>, 1917; vö. még: PAASONEN–HEIKKILÄ–KAHLA 1990–1996).

Az ősmordvin, illetőleg a finnugor magánhangzórendszerrel kapcsolatos kutatások kezdeti szakaszából kiemelendő A. GENETZ, E. N. SETÄLÄ és

K. B. WIKLUND nyelvészprofesszoroknak egyaránt 1896-ban publikált egy-egy műve (vö. STIPA 1973a: 33–34). Közülük elsősorban GENETZ dolgozata tartalmaz máig érvényes megállapításokat, többek között azzal, hogy felhívja a figyelmet a második szótagi vokálisok szerepére az első szótagiak hangszínének alakulásában (GENETZ 1896). SETÄLÄ elhibázott finnugor fokváltakozási elmélete PAASONEN fentebb említett mordvin hangtanának bővített és javított változatára is hatással volt: ennek tulajdonítható, hogy szerzője téves következtetéseket vont le az ősmordvin magánhangzó-állományra. Ezzel szemben a szlavista A. A. SAHMATOV a terjedelmes mordvin népköltészeti gyűjteményéhez kapcsolt mordvin nyelvtani vázlatában (SAHMATOV 1910) régi magánhangzó-váltakozások helyett elsőként tett fel redukált vokálisokat az ősmordvinra. A honfitársak közül legelőször P. RAVILA cáfolta SETÄLÄ elméletét: még szerzője életében, de csak 33 évvel a finn–lapp fokváltakozásnak az alapnyelvre történt kiterjesztését követően (RAVILA 1929). RAVILA későbbi tanulmányaiban egy sor más mordvin hangtörténeti kérdéssel is foglalkozott (vö. RAVILA 1932, 1936, 1944, 1973).

A 20. században PAASONEN nyelvmesterének, a mordvin anyanyelvű M. JE. JEVSZEVJEVnek a tollából látott először napvilágot a grammatikai rendszer bemutatása során (erza-)mordvin hangtani összegezés (JEVSZEVJEV 1929), mely ma mindenekelőtt a harmadik kiadásában hozzáférhető (1963<sup>3</sup>: 17–36; M. N. KOLJAGYONKOV hangtani vonatkozású megjegyzései: uo. 416–422). A fonetikai fejezetet véleményezte az orosz D. V. BUBRIH, a mordvin hangtan kitűnő ismerője (vö. i. m. 9). Említést érdemel, hogy az 1930-as években neves mordvin nyelvészek: I. G. CSERAPKIN és A. P. RJABOV munkájaként már anyanyelvi nyelvtanok is megjelentek (CSERAPKIN 1933, RJABOV 1935).

SAHMATOV és BUBRIH mellett a szintén orosz NY. SZ. TRUBECKOJT, a fonológia megalapítóját is foglalkoztatta a mordvin nyelv. A mordvin fonológiai rendszert az oroszral vetette egybe egy nagyhatású cikkében, mely élénk érdeklődést keltett ugyan, de a szerző következtetései aztán idővel elhibázottaknak bizonyultak (TRUBECKOJ 1932: 21–24; kritikája: STIPA 1973a: 35–37). A kontinens másik kiemelkedő általános nyelvésze, a német E. LEWY többek között a mordvin hangsúly kérdéseiről jelentetett meg dolgozatokat (vö. LEWY 1937, 1961).

Az 1940-es években közzétett két alapvető vokalizmuselméletben: W. STEINITZ, különösen pedig E. ITKONEN teóriájában (vö. STEINITZ 1944; ITKONEN 1946) jelentős szerepet kap a mordvin nyelv is. Az ősmordvin magánhangzórendszer — és ezen belül a mordvin redukált vokálisok — létrejöttével kapcsolatos ismereteink elsősorban ITKONEN kutatásainak köszönhetőek (vö. például ITKONEN 1969a, 1969b, 1971). A Finnországban működött német G. J. STIPA a (moxsa-)mordvin–orosz fonetikai kölcsönhatást, a mordvinnak az orosz *a*-zásra (аkanie) gyakorolt hatását és a déli orosz nyelvjárások mordvin szubsztrátumának kérdését választotta mordvinisztikai vizsgálatai tárgyául

(STIPA 1952–1953; 1973a, 1973b, 1975). Igen érdekesek és értékesek A. SOVIJÄRVI eszközfonetikai vizsgálatai a moksa-mordvin redukált magánhangzó-fonémával kapcsolatban (SOVIJÄRVI 1962).

BUBRIH mordvin hangtani tematikájú dolgozatai közül ki kell emelni a mordvin fonémarendszert tárgyaló, először 1941-ben publikált cikkét, melyet posztumusz erza-mordvin történeti nyelvtanának függelékeként a kötetet szerkesztő M. N. KOLJAGYONKOV és N. F. CIGANOV újra megjelentetett (BUBRIH 1953: 164–189). Az említett történeti grammatika (hangtani része: BUBRIH i. m. 7–38) az összehasonlító-történeti módszer elítélő Marr-korszak idején íródott, ezért más finnugor nyelvre és nyelvjárásra egyetlen összevető utalást sem tartalmaz (még a moksa-mordvinra sem!). BUBRIH a szerzője az 1962-es kiadású, M. N. KOLJAGYONKOV és R. A. ZAVODOVA szerkesztette, első kollektív munkában készült mordvin leíró nyelvtan [*Грамматика мордовских (моксианского и эрзянского) языков*] fonetikai fejezetének (BUBRIH 1962: 5–35).

Az 1960-as években két magyarországi mordvin hangtani vázlat is napvilágot látott: az egyik — JUHÁSZ JENŐ szójegyzékének bevezetőjében — négy moksa-mordvin nyelvjárásnak, a másik — ERDŐDI JÓZSEF kresztomátiájában — az erza-mordvin irodalmi nyelvnek a hangállományát tekinti át (vö. JUHÁSZ-ERDÉLYI 1961: 10–20; ERDŐDI 1968: 199–208). Ettől az évtizedtől kezdődően jelennek meg RÉDEI KÁROLY rendkívül értékes mordvin fonológiai és morfológiai témájú dolgozatai (RÉDEI 1968, 1974, 1982, 1984). Mindezek közül is kiemelendő a szerzőnek az erza-mordvin hangrendszert tüzetesen elemző értekezése (RÉDEI 1984), mely több fontos munkának módszertani mintául szolgált a későbbi mordvinisztikai szakirodalomban.

Szaranszkban, a mordvinok fővárosában 1961–1968 között adták ki az egyes mordvin nyelvjárásokat részletesen bemutató, eredetileg három kötetesre tervezett *Очерки мордовских диалектов* című sorozatnak öt kötetét. Ezekben összesen 15 szerző tollából — többek között — beható hangtani elemzéseket találunk, melyeknek tanulmányonként történő (analitikus) feldolgozása a legutóbbi három évtizedben készült számos dolgozatnak fontos alapanyagául és sok tanulsággal szolgált. Sajnálatos viszont, hogy az akkortájt és azóta (mindenekelőtt a szaranszki *Вопросы мордовского языкознания* sorozatában) közzétett nyelvjárási dolgozatoknak a felépítése — csekély kivétellel — nagymértékben hasonlít az orosz irodalmi és néprajzi leírások szerkezetére, a russzisztikai nyelvi elemzések szempontjaira, terminológiájára. Ezzel szemben SZ. Z. GYEVAJEV 1966-ban, az említett sorozat 4. kötetében, az egyik moksa-mordvin nyelvjárás más-salhangzó-kapcsolatainak tüzetes vizsgálatával megvetette a mordvin fonotaxis alapjait (GYEVAJEV 1966). Feltűnő, hogy a szerzőnek a moksa dialektusok fonémaállományáról ekkortájt készített dolgozata a hazai finnugrisztikai folyóiratban, magyarul jelent meg (vö. GYEVAJEV 1967).

A mordvin nyelvtudománynak ma véleményem szerint a legkiemelkedőbb anyanyelvi kutatója, a moksa-mordvin A. P. FEOKTYISZTOV (életművét röviden méltattam a 70. születésnapjára készített *In honorem Alekszandr Feoktyiszto* című írásban; vö. FUD 6: 210–212) 1960 körül kezdte pályafutását. A tudós sokoldalú munkássága kiterjed a mordvin nyelv történetére és rendszerére. Hangtani témájú dolgozatai közül megemlíthetők a mordvin nyelvet bemutató összefoglaló tanulmányainak megfelelő részei (FEOKTYISZTOV 1966: 178–180, 200–203; Uő. 1975: 278–287), a nyomtatott és kéziratos mordvin nyelvemlékekkel — szótárak, szójegyzékek, nyelvtanok stb. — kapcsolatos hangtani elemzések (FEOKTYISZTOV 1968; Uő. 1976), valamint a moksa-mordvin nyelvjárások mássalhangzórendszerét tárgyaló munkája (FEOKTYISZTOV 1984).

Kitűnő hangtani értekezések fűződnek az 1965 táján jelentkezett erza-mordvin G. I. JERMUSKIN nevéhez. Ezek közül is a két legfontosabb: az erza-mordvin nyelvjárásokat elsősorban hangtani alapon elkülönítő és az erza-mordvin hangrendszert areális jegyek alapján, a történeti szempontot is figyelembe véve elemző monográfiája (JERMUSKIN 1984: 6–106), valamint a finnvolgai alapnyelv kikövetkeztetett magán- és mássalhangzórendszerét elemző tanulmánya (JERMUSKIN 1989), melyeknek a szakirodalomban meglepő módon elmaradt az elismerő kritikája.

A mordvin irodalmi nyelvek fonetikai áttekintését adja a fentebb említett moksa SZ. Z. GYEVAJEV, valamint az erza D. V. CIGANKIN három évtizede megjelent egyetemi jegyzete (vö. GYEVAJEV 1970; CIGANKIN 1970). CIGANKIN — a mordvin nyelv kiváló ismerője, számos monográfia szerzője és szerkesztője — később az erza-mordvin nyelvjárások hangtani rendszerét is összefoglalta egy sok részletkérdést megvizsgáló, alapos egyetemi jegyzet formájában (CIGANKIN 1979), GYEVAJEV pedig az éppen D. V. CIGANKIN által szerkesztett és 1980-ban közzétett, második gyűjteményes szaranszki leíró nyelvtan (*Грамматика мордовских языков*) fonetikai fejezetének a szerzője (GYEVAJEV 1980).

Ebből az időszakból említést érdemel a zürjén származású V. I. LITKINnek a mordvin magánhangzórendszert az óorossal egybevető tanulmánya (LITKIN 1975). Az orosz-zürjén B. A. SZEREBRENNYIKOV mordvin történeti alaktani monográfiája (SZEREBRENNYIKOV 1967) hangtani és morfonológiai vonatkozásai miatt is értékes. Különösen fontos morfonológiai megállapításokat tartalmaz az erza-mordvin D. T. NAGYKIN doktori disszertációja a mordvin igetövekről (NAGYKIN 1981).

Az 1980-as évek elején jelentkezik az ígéretes tehetségű O. JE. POLJAKOV a mordvin affrikátákat és szibilánsokat tárgyaló kandidátusi értekezésével (POLJAKOV 1981). A moksa-mordvin kutató számos hangtani tematikájú dolgozata közül kiemelkedik a mordvin fonémarendszert ismertető tanulmánya (POLJAKOV 1993) a négykötetesre tervezett új társszerzős — azaz sorrendben a harmadik — mordvin leíró nyelvtan elsőként, 1993-ban megjelent, modern

szemléletű hangtani kötetében (*Современные мордовские языки. [I.] Фонетика*), mely az eszközfonetikai vizsgálatok eredményeit is tartalmazza (vö. BONDARKO–KIUSKINA 1993; vö. még BONDARKO 1993), és melyben továbbá értékes mordvin tudománytörténeti áttekintés és hangtani bibliográfia is található A. P. FEOKTYISZTOV összeállításában (FEOKTYISZTOV 1993: 48–50, illetve 192–193).

Finnországban a legutóbbi három évtizedben Turku vált az ottani mordvinisztika központjává: A. ALHONIEMI, majd S. SAARINEN vezetésével folytak és folynak a legkülönbélebb nagyszabású — elsősorban alak- és mondattani tárgykörű — munkálatok (vö. ALHONIEMI 1999: 62–63). A mai mordvin hangrendszerek és e hangok történetének összegező áttekintését is tartalmazza a rendszerint ugyancsak inkább alak- és mondattani kérdéseket dolgozatai témájául választó helsinki R. BARTENS új szintézise a mordvin nyelv (nála: nyelvek) felépítéséről és fejlődéséről, melyet E. ITKONEN egykori előadásainak felhasználásával készített (BARTENS 1999).

A mai hazai kutatók közül KERESZTES LÁSZLÓ a mordvin hangtörténetnek és leíró hangtannak egyaránt kiemelkedő képviselője. Szerteágazó mordvinisztikai munkásságából a mordvin mássalhangzórendszer kialakulásával foglalkozó értékes monográfiáját (KERESZTES 1986–1987) és alapvető fontosságú fonológiai összegezését (KERESZTES 1990: 23–38) kell mindenekelőtt megemlíteni. Kitűnő mordvin kresztomátiája annak megjelenéséig a legrészletesebb mordvin nyelvészeti — ezen belül hangtani — bibliográfiát is magában foglalja (KERESZTES 1990: 157–182). Legutóbbi nagy monográfiája a mordvin determinatív (hagyományos, de pontatlanabb megjelöléssel: tárgyias) igeragozás rendszerét és kialakulását, történetét tekinti tárgyának (KERESZTES 1999), mely fonológiai és morfonológiai vonatkozásban is figyelmet érdemel. ZAICZ GÁBORNak számos publikációja jelent meg a mordvin mássalhangzó-kiesés témaköréből (ezek jegyzékét l. például FUD 4: 199; vö. még: ZAICZ 1987; UŐ. 1999), továbbá egyéb mordvin fonológiai és morfonológiai témájú közleményei is napvilágot láttak. A *The Uralic Languages* című társszerzős kézikönyv általa írt mordvin fejezetében leíró és történeti szempontból is összegzi a mordvin hangtan és morfonológia alapkérdéseit (ZAICZ 1998: 185–191). MÉSZÁROS EDITnek 1984 óta jelennek meg tanulmányai a mordvin — pontosabban és feltűnő módon kizárólag az erza-mordvin — fonológia, illetőleg morfonológia tárgykörében. Dolgozatai közül elsősorban a tőtípusokkal foglalkozók kapcsolhatók ide (vö. MÉSZÁROS 1984; UŐ. 1990). Az erza-mordvin igeképzőkről írott és nemrégiben közzétett monográfiájában (MÉSZÁROS 1999) az elsősorban alaktani — szóképzéstani — témakör leíró és történeti feldolgozása során a szerző hasznos morfonológiai észrevételeket is tesz.

Az oroszországi, mordvinföldi szakemberek nemzedékről nemzedékre gazdag forrásanyagot biztosítanak, és anyanyelvi kompetenciájuk révén is fontos

adalékokat szolgáltatnak a mordvin fonológiai és fonetikai — ezen belül legújabbban többek közt eszközfonetikai — kutatásokhoz (az elmúlt nyolc évtized fontosabb szakirodalmának rövid összegzése: FEOKTYISZTOV 1993 [a lapszámokat 1. fentebb]). A külföldön működő, a mordvint nem anyanyelvükként ismerő kutatók körében a 19. század derekától a 20. század legvégéig a finn és a magyar nyelvészek mordvinisztikai — ezen belül értelemszerűen hangtani és morfonológiai — tevékenységét kell kiemelnünk (vö. KERESZTES 1991; ALHONIEMI 1999). Bizakodjunk, hogy a pályájukat most, az ezredfordulón kezdő mordvin, magyar, finn fiatalok folytatják ezt a szép hagyományt.

ZAICZ GÁBOR

### Felhasznált irodalom

- [AHLQVIST] AHLQUIST A. (1861), *Versuch einer mokscha-mordwinischen Grammatik nebst Texten und Wörterverzeichnis*. St. Petersburg. 214 p.
- ALHONIEMI, A. (1999), Изучение мордовских языков в Финляндии. In: *Словообразовательная архитектура в волжско-финских языках*. Fel. szerk. M. B. Мосин—И. Н. Рябов. Саранск. 59–66.
- BARTENS, R. (1999), *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys*. Helsinki. 183 p. (SUST/MSFOu. 232.)
- [BONDARKO] Бондарко, Л. В. (1993), Фонетика как наука о звуковой системе языка. Предмет фонетики. In: *Современные мордовские языки. [Часть 1.] Фонетика*. Szerk. Л. В. Бондарко—О. Е. Поляков. Саранск. 55–79.
- [BONDARKO] Бондарко, Л. В.—[KIUSKINA] Киушкина, О. М. (1993), Акустические характеристики гласных и согласных. In: *Современные мордовские языки. [Часть 1.] Фонетика*. Szerk. Л. В. Бондарко—О. Е. Поляков. Саранск. 134–172.
- [BUBRIH] Бубрих, Д. В. (1953), *Историческая грамматика эрзянского языка*. Szerk. М. Н. Коляденков—Н. Ф. Цыганов. Саранск. 272 p.
- [BUBRIH] Бубрих, Д. В. (1962), Фонетика. In: *Грамматика мордовских (мокшанского и эрзянского) языков. Часть 1. Фонетика и морфология*. Szerk. М. Н. Коляденков—Р. А. Заводова. Саранск. 5–35.
- BUDENZ JÓZSEF (1866), *Reguly moksa-mordvin nyelvtani jegyzetei*. NyK 5: 115–144.
- BUDENZ JÓZSEF (1876), *Moksa- és erza-mordvin nyelvtan*. Bp. 134 p. — Különnyomat az NyK 1877. évi [!] 13. kötetéből.
- [SIGANKIN] Цыганкин, Д. В. (1970), Фонетика эрзянского литературного языка. In: С. З. Деваев—Д. В. Цыганкин: *Фонетика мордовских (мокшанского и эрзянского) литературных языков*. Саранск. 46–79.
- [SIGANKIN] Цыганкин, Д. В. (1979), *Фонетика эрзянских диалектов*. Саранск. 111 p.
- [CSERAPKIN] Черапкин, И. Г. (1933), *Мокшень кялень грамматика*. Москва.

- ERDŐDI JÓZSEF (1968), *Erza-mordvin szövegek (magyarázatokkal, nyelvtani vázlattal és szótárral)*. Bp. 308 p. (Finnugor jegyzetek XIV.)
- [ФЕОКТИСЗТОВ] Феоктистов, А. П. (1966), Мордовские языки. In: *Языки народов СССР. Том 3. Финно-угорские и самодийские языки*. Szerk. В. И. Лыткин—К. Е. Майтинская. Москва. 172–220.
- [ФЕОКТИСЗТОВ] Феоктистов, А. П. (1968), *Истоки мордовской письменности*. Москва. 99 p.
- [ФЕОКТИСЗТОВ] Феоктистов, А. П. (1975), Мордовские языки. In: *Основы финно-угорского языкознания. [Том 2.] Прибалтийско-финские, саамский и мордовские языки*. Szerk. В. И. Лыткин—М. Е. Майтинская—Rédei Károly. Москва. 248–345.
- [ФЕОКТИСЗТОВ] Феоктистов, А. П. (1976), *Очерки по истории формирования мордовских письменно-литературных языков (Ранний период)*. Москва. 259 p.
- [ФЕОКТИСЗТОВ] ФЕОКТИСТОВ, А. Р. (1984), Phonologische Analyse des mokscha-mordwinischen Konsonantismus. In: *Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen*. Szerk. Hajdú Péter—Honti László. Bp. 201–207. (Bibliotheca Uralica 7.)
- [ФЕОКТИСЗТОВ] Феоктистов, А. П. (1993), Введение. In: *Современные мордовские языки. [Том 1.] Фонетика*. Szerk. Л. В. Бондарко—О. Е. Поляков. Саранск. 4–54, 191–200.
- GENETZ, A. (1896), Ensi tavuun vokaalit suomen, lapin ja mordvan kaksi- ja useampitavuisissa sanoissa. *Suomi* III/13: 1–56.
- [ГЬЕВАЈЕВ] Деваев, С. З. (1966), О сочетаемости фонем в юго-западных говорах мокша-мордовского языка. *Очерки мордовских диалектов* 4: 226–250.
- ГЬЕВАЈЕВ, SZ. Z. [Деваев, С. З.] (1967), A mokscha-mordvin nyelvjárások fonémaállománya. *NyK* 69: 404–410.
- [ГЬЕВАЈЕВ] Деваев, С. З. (1970), Фонетика мокшанского литературного языка. In: С. З. Деваев—Д. В. Цыганкин: *Фонетика мордовских (мокшанского и эрзянского) литературных языков*. Саранск. 3–45.
- [ГЬЕВАЈЕВ] Деваев, С. З. (1980), Фонетика. In: *Грамматика мордовских языков. Фонетика, графика, орфография, морфология*. Szerk. Д. В. Цыганкин. Саранск. 11–43.
- HUNFALVY PÁL (1857), A' mordvin nyelvrül. *Magyar Nyelvészet* 2: 290–312, 323–360.
- ИТКОНЕН, Е. (1946), Zur Frage nach der Entwicklung des Vokalismus der ersten Silbe in den finnisch-ugrischen Sprachen, insbesondere im Mordwinischen. *FUF* 29: 222–337.
- ИТКОНЕН, Е. (1969a), Thesen und Antithesen in der finnisch-ugrischen Vokalforschung. *UAJb*. 41: 3–30.
- ИТКОНЕН, Е. (1969b), Zur Wertung der finnisch-ugrischen Lautforschung. *UAJb*. 41: 76–111.
- ИТКОНЕН, Е. (1971), Zum Ursprung und Wesen der reduzierten Vokale im Mordwinischen. *FUF* 39: 41–75.
- [ЖЕРМУСКИН] Ермушкин, Г. И. (1984), *Ареальные исследования по восточным финно-угорским языкам (Эрзя-мордовский язык)*. Москва. 141 p.

- [JERMUSKIN] Ермушкин, Г. И. (1989), Реконструкция первичного вокализма и консонантизма финно-волжской языковой общности. In: *Финно-волжская языковая общность*. Szerk. Б. А. Серебренников. Москва. 30–132.
- [JEVSZEVJEV] Евсевьев, М. Е. (1929/1931<sup>2</sup>/1963<sup>3</sup>), *Основы мордовской грамматики*. — Első két kiadása Moszkvában, a 471 lapos harmadik pedig — válogatott munkáinak negyedik köteteként — Szaranszkban jelent meg.
- JUHÁSZ JENŐ–ERDÉLYI ISTVÁN (1961), *Moksa-mordvin szójegyzék*. Gyűjtötte és kiadásra előkészítette: Juhász Jenő. Sajtó alá rendezte: Erdélyi István. Bp. 262 p.
- KERESZTES, LÁSZLÓ (1986–1987), *Geschichte des mordwinischen Konsonantismus*. I–II. Szeged. 244 + 212 p. (Studia Uralo-Altica 26–27.) — Az 1986-ban napvilágot látott második kötet etimológiai szójegyzéket tartalmaz.
- KERESZTES LÁSZLÓ (1990), *Chrestomathia Morduinica*. Bp. 204 p.
- KERESZTES, LÁSZLÓ (1991), Исследования венгерских ученых о мордовских языках. In: *Современные проблемы мордовских языков*. Саранск. 77–83. (Туды, выпуск 105, серия лингвистическая.)
- KERESZTES, LÁSZLÓ (1999), *Development of Mordvin Definite Conjugation*. Helsinki. 266 p. (SUST/MSFOu. 233.)
- LEWY, E. (1937), Zur Betonung des Erzämordwinischen im Satze. *FUF* 24: 232–245.
- LEWY, E. (1961), *Zur Betonung des Erdzja-Mordwinischen von Orkino*. Berlin. 108 p. (Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst. 1961/1.)
- [LITKIN] Лыткин, В. И. (1975), Система гласных мордовских языков и древнерусский вокализм. In: *Вопросы финно-угроведения* 6 [Саранск]: 128–134.
- MÉSZÁROS EDIT (1984), Az erza-mordvin ígétőtípusok. *Néprajz és Nyelvtudomány* 28: 59–70.
- MÉSZÁROS, EDIT (1990), The Erza-Mordvin verbal stem system. In: *Материалы VI Международного Конгресса Финно-угроведов*. Том 2. Москва. 334–337.
- MÉSZÁROS, EDIT (1999), *Словообразовательные суффиксы глагола в эрзянском языке*. Сегед. 192 p. (Studia Uralo-Altica 42.)
- [NAGYKIN] Надькин, Д. Т. (1981), *Основа глагола в мордовских языках*. Автореферат на соискание ученой степени доктора филологических наук. Tartu. 47 p.
- PAASONEN, H. (1893/1903<sup>2</sup>), *Mordvinische Lautlehre*. Helsingfors. — A második, kiegészítéseket és javításokat is tartalmazó kiadás: XVII + 123 p. (SUST/MSFOu. 22.)
- PAASONEN, H. (1896), *Kielellisiä lisiä suomalaisten sivistysthistoriaan*. Suomi III/13 = Vähäisiä kirjelmiä 24.
- PAASONEN, H. (1897), *Die türkischen Lehnwörter im Mordwinischen*. SUSA/JSFOu. 15/2. 64 p. — Hangtörténeti és etimológiai összegzés: 3–25.
- PAASONEN, H. (1903/1918<sup>2</sup>), *Die finnisch-ugrischen s-Laute*. Helsingfors. — Második kiadás: IV + 136 p. (SUST/MSFOu. 41.)
- PAASONEN, H. (1909/1953<sup>2</sup>), *Mordwinische Chrestomathie mit Glossar und grammatischem Abriss*. Helsingfors/Helsinki<sup>2</sup>. V + 20 + 159 p.
- PAASONEN, H. (1917), *Beiträge zur finnisch-ugrisch-samojedischen Lautgeschichte*. Bp.
- PAASONEN, H.–HEIKKILÄ, K.–KAHLA, M. (1990–1996), H. Paasonens *Mordwinisches Wörterbuch*. Bd. I–IV. Zusammengestellt von K. Heikkilä. Herausgegeben von M. Kahla. Helsinki.



- [POLJAKOV] Поляков, О. Е. (1981), Об адаптации русских аффрикат и сибилантов в мордовских (мокша и эрзя) диалектах. In: *Проблемы межъязыкового контактирования*. Саранск. 136–140. (Труды Научно-Исследовательского Института Языка, Литературы, Истории и Экономики 61.)
- [POLJAKOV] Поляков, О. Е. (1993), Система фонем в мордовских языках. Гласные. Согласные. In: *Современные мордовские языки. [Часть I.] Фонетика*. Szerk. Л. В. Бондарко—О. Е. Поляков. Саранск. 83–134.
- RAVILA, P. (1929), Über eine doppelte Vertretung des urfinnisch-wolgaischen \*a der nichtersten Silbe im Mordwinischen. *FUF* 20: 83–120.
- RAVILA, P. (1932), Zum Einfluss des Russischen auf das Mordwinische. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Series B* 27: 252–262.
- RAVILA, P. (1936), Ein Beitrag zur Geschichte der Vokalharmonie im Mordwinischen. *Нук* 50: 381–385.
- RAVILA, P. (1944), Lisä mordvan äännehistoriaan. *Virittäjä* 48: 420–422.
- RAVILA, P. (1973), Zur Kritik der mordwinischen Substrathypothese der russischen Akanje. *SUST/MSFOu.* 150: 296–310.
- RÉDEI KÁROLY (1968), A moksá-mordvin nyelvjárások fonémarendszeréhez. *Нук* 70: 383–386.
- RÉDEI, KÁROLY (1974), Sandhi-Erscheinungen in den permischen und wolga-finnischen Sprachen. *Acta Linguistica* 24: 307–311.
- RÉDEI, KÁROLY (1982), Beitrag zur Vokalharmonie im Erza-Mordwinischen. *Советское Финно-угроведение* 18: 176–177.
- RÉDEI, KÁROLY (1984), Phonologische Analyse des Erza-Mordwinischen. In: *Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen*. Szerk. Hajdú Péter—Honti László. Bp. 209–230. (Bibliotheca Uralica 7.)
- [РЯБОВ] Рябов, А. П. (1935), *Эрзянь келень грамматика. Часть 1–2*. Москва.
- [ШАХМАТОВ] Шахматов, А. А. (1910), Очерк звуковых особенностей Сухокарбулакского и Оркинского говоров. In: А. А. Шахматов: *Мордовский этнографический сборник*. Санкт-Петербург. 842 p.
- SOVIJÄRVI, A. (1962), Der mokschamordwinische ə-Vokal im Lichte der Sonogramme. *SUST/MSFOu.* 125. 553–566.
- STEINITZ, W. (1944), *Geschichte des finnisch-ugrischen Vokalismus*. Stockholm. — 2., bővített kiadás: Berlin, 1964. 177 p.
- STIPA, G. J. (1952–1953), Phonetische Wechselwirkungen zwischen Mokscha-Mordwinisch und Russisch. *UJb.* 24: 59–64, 25: 28–51.
- STIPA, G. J. (1973a), *Mordwinisch als Forschungsobjekt*. Napoli. 58 p.
- STIPA, G. J. (1973b), Zur Frage des mordwinischen Substrats im Südgrossrussischen. *SUST/MSFOu.* 150: 380–389.
- STIPA, G. J. (1975), Zum Einfluß des Mordwinischen auf das russische Akanje. In: *Congressus Tertius Internationalis Fenno-Ugristarum Tallinae habitus 17.-23. VIII 1970*. Tallinn. Pars I. Szerk. V. Hallap. 515–520.
- [SZEREBRENNYIKOV] Серебренников, Б. А. (1967), *Историческая морфология мордовских языков*. Москва. 262 p.
- [TRUBECKOJ / Трубецкой] TRUBETZKOJ, N. S. (1932), Das mordwinische phonologische System verglichen mit dem Russischen. In: *Charisteria Guilelmo Mathesio*

- Quinquagenario*. Praga. 21–24. — Orosz ford.: Избранные труды по филологии 1987: 63–66.
- WIEDEMANN, F. J. (1865), *Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache nebst einem kleinen mordwinisch-deutschen und deutsch-mordwinischen Wörterbuch*. St. Petersburg. 261 p. (Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg, VII<sup>e</sup> série. Tome IX, N° 5.)
- ZAICZ GÁBOR (1974), A magyarországi mordvinisztika bibliográfiája. 1850–1970. In: Erdődi József–Zaicz Gábor: *Erza-mordvin szójegyzék*. Bp. 117–121 (Finnugor jegyzetek XXI.)
- ZAICZ, GÁBOR (1987), Haupttypen des Konsonantenausfalls im Mordwinischen. In: *Studien zur Phonologie und Morphonologie der uralischen Sprachen*. Wien, 1987. 240–254. (Studia Uralica 4.)
- ZAICZ, GÁBOR (1998), Mordva. In: *The Uralic Languages*. Szerk. D. Abondolo. London and New York. 184–218.
- ZAICZ GÁBOR (1999), Mássalhangzók szórványos kiesése a mordvinban. *FUD* 6: 151–158.